

БУЛКОТ

Ганна Вікторівна
Purcanna@ukr.netк.е.н., доцент, Київський
національний економічний
університет імені Вадима
Гетьмана

УДК 657.432:657.633

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ
ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ НА
ПІДПРИЄМСТВАХ, УСТАНОВАХ,
ОРГАНІЗАЦІЯХ УКРАЇНИFEATURES OF ACCOUNTING AND
CONTROLLING ACCOUNTS RECEIVABLE
ON ENTERPRISES, INSTITUTIONS,
ORGANIZATIONS OF UKRAINE

ХУКАЛЕНКО

Марина Владиславівна
khukalenkomarina@gmail.comстудентка, Київський
національний економічний
університет імені Вадима
Гетьмана**BULKOT Hanna Viktorivna** – PhD in Economics, Associate Professor, Kyiv National Economic University after Vadym Hetman**KHUKALENKO Maryna Vladyslavivna** – student, Kyiv National Economic University after Vadym Hetman

Статтю присвячено питанню дебіторської заборгованості, її обліку та контролю на підприємствах, установах, організаціях України. Досліджено теоретичні та практичні аспекти взаємодії підприємства з дебіторами та виникненню дебіторської заборгованості. Проаналізовано шляхи вдосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості. Охарактеризовано основні завдання та етапи внутрішньогосподарського контролю за дебіторською заборгованістю на підприємстві, установі, організації. Розглянуто питання контролю за дебіторською заборгованістю у розрізі діяльності підприємства. Можна сказати, що облік та контроль дебіторської заборгованості на сьогоднішній день є важливим, тому що його системність та періодичність забезпечить покращенню діяльності підприємств, установ, організацій.

* * *

Статья посвящена вопросу дебиторской задолженности, ее учета и контроля на предприятиях, учреждениях, организациях Украины. Исследованы теоретические и практические аспекты взаимодействия предприятия с дебиторами и возникновению дебиторской задолженности. Проанализированы пути совершенствования учета и контроля дебиторской задолженности. Охарактеризованы основные задачи и этапы внутривозвращенного контроля за дебиторской задолженностью на предприятии, учреждении, организации. Рассмотрены вопросы контроля за дебиторской задолженностью в разрезе деятельности предприятия. Можно сказать, что учет и контроль дебиторской задолженности на сегодняшний день является важным, так как его системность и периодичность обеспечит улучшению деятельности предприятий, учреждений, организаций.

* * *

Introduction. In the course of business activities of the enterprise (operational, investment and financial) relations with various individuals and legal entities emerge inevitably. They include suppliers and contractors, buyers, customers, banks etc. Accounts receivable arise in the course of these relationships. The issue of receivables is relevant and important for the organization of accounting of each enterprise, especially in the current business environment in Ukraine. Receivables affect the economic activity of any organization in such a way that receivables that are not closed for a long time (so the company has doubts about its return), respectively, first of all, worsen the financial condition of the company, and there is a deterioration in cash flow. Therefore, effective arrangement of settlements should directly help strengthen contractual discipline between contracting parties, increase the responsibility of the enterprise for the time period and fulfilling all payment obligations in full, accelerate cash flow, etc.

The purpose of the paper is to analyze the issue of accounts receivable and their control, to develop proposals to improve accounting and monitoring accounts receivable, which will allow to improve their reflection and control in the future, without leading to the emergence of bad debts.

Results. The article is devoted to the issue of accounts receivable, their accounting and control at enterprises, institutions, organizations of Ukraine. The theoretical and practical aspects of the interaction of the enterprise with the debtors and the emergence of the receivables were explored. Ways of improving the accounting and monitoring of accounts receivable were analyzed. Issues of controlling accounts receivable by activity of the enterprise were considered.

Conclusion. Thus, receivables are an important component in the operation of any enterprise. Therefore, the organization of accounting receivables at enterprises of any ownership form contributes to the ordering of information; transparency, relevance and reliability of the data obtained with the settlements with debtors. It is important to anticipate and prevent an excessive increase in accounts receivable in advance because effective debt management is one of the prerequisites for successful business activity, since it creates the preconditions for rapid business growth and increased financial capacity of the company. The control over such accounts receivable, their systematic nature and periodicity are also important, improving the operation in terms of interaction with counterparties.

Ключові слова: дебітори, дебіторська заборгованість, облік, резерв сумнівних боргів, контроль, внутрішньогосподарський контроль

Ключевые слова: дебиторы, дебиторская задолженность, учет, резерв сомнительных долгов, контроль, внутривозвращенный контроль

Keywords: debtors, accounts receivable, accounting, doubtful debt reserve, control, internal control

ВСТУП

У процесі господарської діяльності підприємства (операційної, інвестиційної та фінансової) неминуче виникають зв'язки з різними фізичними та юридичними особами. До них відносяться: постачальники та підрядники, покупці, замовники, банки тощо. У ході цих відносин з'являється дебіторська заборгованість. Питання дебіторської заборгованості є актуальним і важливим для організації обліку кожного підприємства, особливо в сучасних умовах функціонування бізнесу України. Дебіторська заборгованість відбивається на економічній діяльності будь-якої організації таким способом, що дебіторська заборгованість, яка протягом тривалого часу не закривається (тому на підприємстві виникає сумнів стосовно її повернення), відповідно погіршується перш за все фінансовий стан фірми, а також відбувається погіршення обороту грошових коштів. Внаслідок цього може збільшуватись кредиторська заборгованість підприємства перед своїми постачальниками, підрядниками. Погіршення платоспроможності організації ставить загрозу відносно банкрутства фірми, чи у кращому разі погіршення результатів господарської діяльності підприємства (гальмування чи припинення розвитку). Тому саме ефективна організація розрахунків повинна напряду допомагати зміцненню договірної дисципліни між контрагентами, підвищенню відповідальності підприємства за термін і виплату в повному обсязі платежів за всіма зобов'язаннями, прискоренню обігу грошових коштів тощо.

Дослідженням облікового аспекту розрахунків з різними дебіторами займається низка провідних науковців, а саме: Ф.Ф. Бутинець, В.М.Костюченко, С.Ф. Голов, І.Ю. Кравченко, Г.А. Ямборко, Л. Сук, І. Власова, Д.Л. Кузьмін. Проте питання обліку та контролю дебіторської заборгованості на підприємствах, установах, організаціях залишаються актуальними та потребують нагального вирішення дотепер.

МЕТОЮ статті є аналіз питання дебіторської заборгованості та контролю за нею, розробка пропозицій для вдосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості, що у подальшому дозволить покращити відображення та спостереження за нею, не доведення до появи безнадійних боргів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та теоретичною основою роботи є наукові праці вітчизняних та іноземних фахівців з обліку та оцінки дебіторської заборгованості. У ході дослідження використано абстрактно-логічний метод – в узагальненні інформації про облік дебіторської заборгованості, поняття дебіторської заборгованості, а також метод індукції та дедукції – для одержання певних умовиводів з аналізованої теоретичної бази та розширення знань; метод порівняння та систематизації – для визначення окремих ознак елементів, їх порівняння та зведення у певні групи за подібністю даних ознак. Інформаційною базою дослідження є монографії та статті зарубіжних та вітчизняних авторів, автореферати кандидатських дисертацій, посібники, навчальні посібники з обліку, нормативно-пра-

вова база, Інтернет-ресурси.

РЕЗУЛЬТАТИ

Відповідно до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [1, п. 4]. Розрахунки з різними дебіторами, а саме за дебіторською заборгованістю, мають питому вагу у складі поточних активів і впливають на фінансовий стан підприємства.

Коли з часом погіршується стан розрахунків між суб'єктами господарювання, виникає короткострокова заборгованість, яка переходить у довгострокову, що зі свого боку може призвести до виникнення сумнівних або, навіть, безнадійних боргів. Тому підприємство повинно стежити за платоспроможністю клієнтів та запобігати виникненню безнадійних боргів. Крім того, підприємство самостійно може зазначити у наказі про облікову політику, яка поточна дебіторська заборгованість буде вважатися сумнівним боргом, наприклад сумнівним боргом буде вважатися заборгованість, яка прострочена в оплаті більше ніж 91-92 дні (3 місяці). Виникає потреба у створенні резерву сумнівних боргів.

Резерв сумнівних боргів – це резерв, сформований з метою покриття у майбутньому збитків підприємства заданих безнадійною дебіторською заборгованістю. Створюється резерв сумнівних боргів на підставі інвентаризації дебіторської заборгованості, маючи на меті забезпечення нормального функціонування підприємства, навіть за умов неповернення боргів деякими клієнтами.

Однією із головних задач організації обліку на підприємстві є створення необхідних умов для організації, функціонування та повного відображення в обліку операцій, пов'язаних з обліком розрахунків і дебіторської заборгованості. Організація обліку розрахунків з різними дебіторами на практиці зазнає певних труднощів, які можуть бути спровоковані суб'єктивними внутрішніми та зовнішніми причинами. Внутрішні причини обумовлюються діями чи їх відсутністю працівників підприємства, наприклад, бухгалтерського чи виробничого складу, зовнішні визначаються діями чи бездіяльністю контрагентів підприємства.

Організація обліку дебіторської заборгованості передбачає виконання таких завдань, як: визначення об'єктів облікової політики дебіторської заборгованості; достовірне, своєчасне та повне відображення операцій пов'язаних з дебіторською заборгованістю; визначення класифікаційних ознак дебіторської заборгованості; вибір методу формування резерву сумнівних боргів; – складання звітності про стан дебіторської заборгованості тощо [4, с. 820].

Саме облік розрахунків з дебіторами є однією з найважливіших ділянок роботи бухгалтера, адже саме на цьому етапі формується основна частина доходів підприємства. Але існує ряд проблем, які необхідні вирішувати: недостатня законодавча класифікація дебіторської заборгованості, та її визнання, оцінка; неможливість отримання належної та достатньої інформації про дебіторську заборгованість для аналізував-

ння розрахунків підприємства з дебіторами; неперіодичність та неефективність методу розрахунку резерву сумнівних боргів; недостатня розробленість плану рахунків бухгалтерського обліку та інструкції до його використання стосовно обліку розрахунків з різними дебіторами; погано налагоджена система внутрішнього контролю на підприємстві за обліком розрахунків з покупцями та замовниками; нерозвиненість форм рефінансування для ефективного управління дебіторською заборгованістю [2].

Також має місце фальсифікація дебіторської заборгованості, особливо на торговельних підприємствах. Адже відбувається така ситуація, що співробітник підприємства, який відповідає за інкасацію дебіторської заборгованості, у разі отримання готівки від покупця навмисно не оприбутковує кошти і присвоює їх собі. Особливо це стосується тих підприємств, які не зовсім правомірним чином намагаються мінімізувати оподаткування.

Тому виникає необхідність у розробленні відповідних заходів для вдосконалення обліку дебіторської заборгованості: вдосконалення методичного підходу до обліку дебіторської заборгованості як інструменту покращення фінансового стану підприємства, беручи до уваги, що дебіторська заборгованість займає значну питому вагу у поточних активах організації; використання методу додаткових знижок у разі дострокової оплати на прикладі країн з розвинутими ринковими відносинами; формування резерву сумнівних боргів у розрізі за кожним боржником, за термінами непогашення дебіторської заборгованості та залежно від розмірів підприємства та обсягів діяльності; збільшувати кількість надійних покупців для зменшення масштабів ризику несплати дебіторської заборгованості; своєчасно виявляти безнадійну дебіторську заборгованість, вдосконалюючи контроль за станом розрахунків з покупцями та замовниками; внести зміни до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», уточнюючи

поняття поточна та довгострокова заборгованість (слід зазначити, що поточна дебіторська заборгованість – оборотний актив, а довгострокова – не оборотний актив та їх облік ведеться на різних рахунках); оцінювати платоспроможність потенційних покупців; спостереження за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованостей, адже значне перевищення першої створює загрозу для фінансової стабільності підприємства і з'являється необхідність у додатковому залученні коштів.

Облік дебіторської заборгованості, як і будь-яка інша діяльність, потребує внутрішньогосподарського контролю, адже від цього залежить ефективні розрахункові відносини між підприємством і дебіторами.

Внутрішньогосподарський контроль за дебіторською заборгованістю – це контроль, метою якого є не тільки перевірка дотримання вимог у нормативно-правовому забезпеченні у розрахункових операціях, а й у документуванні та обґрунтуванні доцільності у цьому.

Таким чином, основними завданнями внутрішньогосподарського контролю за дебіторською заборгованістю наведені на рис. 1.

Доцільно було б до обов'язків бухгалтера віднести також контроль за дебіторською заборгованістю, за її станом та складом, який необхідно здійснювати в декілька етапів, які наведено у табл. 1.

Необхідним є наголошення на тому, що даний контроль потрібно проводити на усіх підприємствах без виключення.

Для забезпечення належного контролю за погашенням дебіторської заборгованості зарубіжних країн ведуться окремі рахунки для кожного покупця товарів або послуг у кредит, а також застосовуються спеціальні журнали: журнал обліку продажу з відстрочкою платежу; журнал обліку придбання з відстрочкою платежу; журнал обліку грошових надходжень; журнал обліку грошових виплат [3].

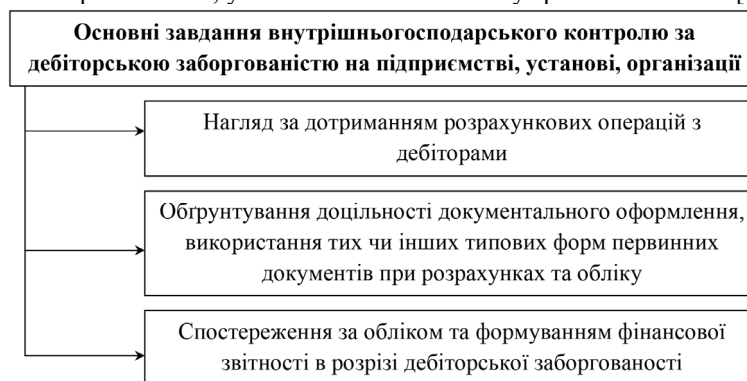

Рис. 1. Основні завдання внутрішньогосподарського контролю за дебіторською заборгованістю [сформовано на основі [5,6]]

Таблиця 1

Етапи внутрішньогосподарського контролю за дебіторською заборгованістю [сформовано авторами]

Етап	Зміст
Перший	Контроль за дебіторською заборгованістю відповідно до записів в бухгалтерських регістрах та первинних документах
Другий	Постійна взаємодія, спілкування з контрагентами
Третій	Аналіз платоспроможності дебіторів та створення резерву сумнівних боргів у разі утворення безнадійного боргу
Четвертий	Шляхи вдосконалення формування дебіторської заборгованості

ВИСНОВКИ

Таким чином, дебіторська заборгованість виступає важливою складовою у діяльності будь-якого підприємства. Розрахунки з різними дебіторами, а саме за дебіторською заборгованістю, мають питому вагу у складі поточних активів і впливають на фінансовий стан підприємства. У сучасних умовах господарювання досить значна кількість фірм знаходяться у скрутному положенні через неплатоспроможність своїх клієнтів. Тому організація обліку дебіторської заборгованості на підприємствах будь-якої форми власності сприяє упорядкуванню інформації, прозорості, відповідності та достовірності отриманих даних із розрахунками з дебіторами. Важливим є заздалегідь передбачити та не допустити надмірного зростання дебіторської заборгованості тому, що саме ефективне управління дебіторською заборгованістю відноситься до необхідних умов успішної діяльності підприємства, оскільки воно створює передумови для швидкого зростання бізнесу і збільшення фінансових можливостей підприємства. Також важливим є контроль за такою дебіторською заборгованістю, його системність та періодичність, що забезпечить покращенню діяльності у розрізі взаємодії з контрагентами.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. Дата оновлення: 29.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>
2. П'ятигорець Г.С., Ніколайчук К.В. Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості. Проблеми економіки транспорту. Дніпро: ДНУЗТ ім. В. Лазаряна, 2017. Вип. 13. С. 40-46.
3. Белокоз О. Відмінності між вітчизняними та міжна-

родними підходами до оцінки дебіторської заборгованості торговельних підприємств. Галицький економічний вісник. 2016. № 3. С. 197-201.

4. Васильєва Л.М., Траїно О.В. Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її удосконалення. Дніпро: ДДАЕ, 2017. С. 820-823.

5. Непочатова В.С. Внутрішній контроль розрахунків з покупцями та замовниками. Молодий вчений. Київ, 2016. Вип. 3(30). С. 134-138.

6. Свінарьова Г.Б., Побережець О.В., Чебан Н.В. Система контролю дебіторської заборгованості на торговельному підприємстві. Економіка: реалії часу. Одеса, 2014. Вип. 4(14). С. 94-98.

References

1. On approval of Regulation (standard) of accounting 10 «Accounts receivable»: order of the Ministry of Finances of Ukraine dated 08.10.1999 № 237. Date of update: 29.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> (in Ukrainian)
2. Piatyhorets H.S., Nikolaichuk K.V. Ways to improve the accounting of accounts receivable. Problems of transport economy. Dnipro: Dnipro National University of Rail Transport after V. Lazaryan, 2017. Issue 13. pp. 40-46. (in Ukrainian)
3. Bielokoz O. Differences between domestic and international approaches to the estimation of accounts receivable of trade enterprises. Galician Economic Bulletin. 2016. № 3. pp. 197-201. (in Ukrainian)
4. Vasilieva L.M., Traino O.V. Organization of the accounting of receivables and the ways of its improvement.. Dnipro: Dnipro State Agrarian-Economic University, 2017. pp. 820-823. (in Ukrainian)
5. Nepchatova V.S. Internal control of payments with buyers and customers. Young scientist. Kyiv. 2016. Issue 3 (30). pp. 134-138. (in Ukrainian)
6. Svinarova H.B., Poberezhets O.V., Cheban N.V. Receivables control system at a trading enterprise. Economy: the realities of time. Odessa. 2014. Vol. 4 (14). pp. 94-98. (in Ukrainian)